



מרגליות מפרשת השבוע

ויקרא - זכור - פורים תשפ"ד

להארות והערות zeevizen@gmail.com

• איך שייך לומר - כל תלמיד חכם שאין בו דעת, הרי אם כן אינו תלמיד חכם?

• מדוע דוקא נבילה טובה מתלמיד חכם שאין בו דעת?

• אם צריך ללמוד ממשה רבינו שלא להכנס בלי קריאה, אם כן לא שייך לומר שמי שאיננו כמשה רבינו נבילה טובה הימנו?

• מדוע אומר מרדכי לאסתר שאם היא לא תכנס למלך ההצלה תבוא ממקום אחר, לכאורה היה לו להפחידה שאין מי שיעזור זולתה?

• מה נתכוונה אסתר בדבריה - ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים יום?

• איך יכול להיות שכל הנכנס אל המלך בלא שיקראו לו חייב מיתה, הלא אם כן ביטלת את כל המשפטים והדינים?

• השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ - מהי השבועה?

• מה היתה המחלוקת בין מרדכי לאסתר, אם היא צריכה להיכנס אל המלך או לא?

• מה היא החומרה הגדולה בשבועה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ - בצבאות או באילות השדה?

• מי הוא התלמיד חכם שאין בו דעת?

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר (א, א).

ויקרא אל משה וידבר ה'. מיכן אמרו כל תלמיד חכם שאין בו דעת נבלה טובה הימנו. תדע לך שכן, צא ולמד ממשה

אבי החכמה אבי הנביאים שהוציא ישראל ממצרים, ועל ידו נעשו כמה נסים במצרים ונוראות על ים סוף, ועלה

לשמי מרום והוריד תורה מן השמים ונתעסק במלאכת המשכן, ולא נכנס לפני ולפנים עד שקרא לו שנאמר ויקרא

אל משה וידבר (ויקרא רבה א, טו).

והנה במה שאמרה אֲשֶׁר יָבֹוא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֲצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא אַחַת דָּתוֹ לְהִמִּית, הוא דבר תימה, איך אפשר שיגזור המלך כן, ואם כן בטלת כל משפטים ודינים וגבר חמס וריב, ואם תאמר שישתדל אצל סריסו העומדים לפני המלך שיקראנו המלך, אם כן גם אסתר תוכל לעשות כן, ועל כרחך אין שום אדם יכול לבוא אל המלך אפילו הסריסים, והוא דבר הנמנע.

ואמנם מצאתי בספר מנות הלוי [רבי שלמה אלקבץ. רס"ה-שמ"ה] (מהדורת תשנ"ח עמ' כז) שמפרש לְהִמִּית אֶת אֶסְתֵּר וְלְהַגִּיד לָהּ וּלְצִוּוֹת עָלֶיהָ לְבֹוא אֶל הַמֶּלֶךְ לְהַתְחַנֵּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְפָּנָיו עַל עַמָּהּ, שרצונו לומר שהתיר לה לבוא אל המלך לתשמיש ולעורר לו תאות נשים, ולהראות לה דין זה מיעל אשת חבר הקיני, עיין שם. היות כן שציוויו של מרדכי שתעורר אהבת המלך לבוא אליה, הנה כי כן היתה תשובתה כי פֶּלַאִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבֹוא אֶל הַמֶּלֶךְ, רצונה לומר איש המעותד לתועבה כנהוג אצלם, וכן אשה מנשיו ופילגשיו אֲשֶׁר יָבֹוא לעורר לו תאוה שלא בקריאה וחפץ המלך, אַחַת דָּתוֹ לְהִמִּית, ויהיה פסוק זה כמו הפסוק האחר (ב, טו) לֹא תָבֹוא עוֹד אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי אִם חֲפִיץ בָּהּ הַמֶּלֶךְ וְנִקְרָאָהּ בְּשֵׁם, והיינו הך דהכא, ונכון הוא.

ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא (ברכות נח.). ומקרא מלא דבר הכתוב (שיר השירים ב, ז) הַשְּׂבַעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם בְּצַבָּאוֹת אוּ בְּאֵילוֹת הַשָּׂדֶה אִם תְּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ אֶת הָאֲהָבָה עַד שְׂתַחַפֵּץ, ואמרו חז"ל שילהי כתובות (קיא.) שהקב"ה השביע את

ויש לתמוה, א. איך שייך לומר כל תלמיד חכם שאין בו דעת, אם כן אינו תלמיד חכם, והרי זה כאילו אמר חכם שהוא שוטה אינו חכם.

ב. מה הטעם שדוקא נבילה טובה הימנו.

ג. וכי זה צריכים ללמוד ממשה רבינו ע"ה שלא יכנס בלי קריאה, והרי אפילו ההדיוטים יודעים, ואלו היה צריך ללמוד ממשה רבינו ע"ה, ממילא תו לא שייך לומר שמי שאיננו כמשה רבינו ע"ה נבילה טובה הימנו.

לבוא אל המכוון בעזר הש"י, נבאר הפסוק במגילת אסתר (ד, יא) כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבֹוא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֲצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא אַחַת דָּתוֹ לְהִמִּית, ותשובת מרדכי היתה רִנּוּחַ וְהַצְלָה יַעֲמוּד לְיַהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר. הנה החליט כי לא יטש ה' עמו (תהלים צד, יד), וּבְכָל צָרְתָם לוֹ צָר (ישעיהו סג, ט). והנה דבריו טובים ונכוחים, אך אין להם מקום כאן להשיב לאסתר, אדרבה היה לו להפחידה שאם לא תכניס עצמה בסכנה עבור היהודים, יהיה חס ושלום צרה קרובה, כי אין עוזר זולתה.

הנה ידוע, בכל מקום שנאמר במגילה סתם 'מלך' קאי גם על מלך עליון יתברך שמו (אסתר רבה ג, י), כמו נִדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ, מלכו של עולם (שם י, א), וכמו וְתִלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מְלָכוֹת, שלבשתה רוח הקודש (מגילה יד:), וגם כאן וְאִנִּי לֹא נִקְרָאתִי לְבֹוא אֶל הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוּשִׁים יוֹם, רצתה לומר שלא לבשתה רוח הקודש זה שלושים יום, מיום י"ג אדר למפרע, שזה היה בי"ג בניסן כידוע.

ישראל שלא לדחוק הקץ, ומחוייבים אנחנו רק להזמין עצמנו להיות ראויים להיגאל, אבל לא לעורר האהבה ולדחוק הקץ בכח. והכי נמי כל נביא יחיד שראוי להשראת שכינה, בכלל השבועה שלא לעורר ולדחוק שתשרה עליו שכינה. וברוך בן נריה התלונן יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (ירמיהו מה, ג), ופירשו חז"ל (מכילתא דרבי ישמעאל בא מסכתא דפסחא א) על שלא באתה לו הנבואה ולא התנבא, ובאת התשובה (שם ד-ה) אשר בניתי אני ה' וגו' ואתה תבקש לך גדלות אל תבקש.

וממילא מובנת תשובתה במה שנוגע למלך עליון יתברך שמו. שידוע שלהכנסתה למלך צריכה לבישת רוח הקדש, כאשר היה באמת, ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות רוח הקדש.

והנה הרגישה שרחק ממנה רוח הקדש ואיננה, כי לא נקראתי לבוא אל המלך העליון זה שלושים יום, ואיך תדחוק השעה לעורר האהבה העליונה בכח, וידוע אשר יבוא ולא נקרא אחת דתו להמית, שהרי מושבע בצבאות או באילות השדה, ופירש רש"י שיהיה מאכל לצבאים ואילים [א"ה], לפנינו ברש"י כתוב שתהיו הפקר ומאכל כצביים ואילים, ודו"ק], זה יש לומר שהיתה טענת אסתר.

ואמנם שבועה זו היתה על תנאי אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתתפץ, אבל בזמן חפץ ורצון וגאולה אז מצוה לעורר האהבה מלמטה, ואז הקדוש ברוך הוא יענהו מלמעלה.

והנה אסתר באשר חשבה שהגזירה נחרצה ואין זמן חפץ, אסור לה לעורר האהבה שלמעלה. אך מרדכי ידע והבין כי הוא זמן גאולה

ובנין בית שני וחבלי גאולה הם, ועל כל פנים רוח והצלחה יעמוד ליהודים, ועת דודים הוא לעורר אהבה, וכל המונע עצמו באותה שעה נענש. על כן באתה תשובתו בדקדוק, רוח והצלחה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת גבית אביך תאבדו, כי תיענש אם תמנע. על כן ציותה להתענות עליה שלשת ימים להחזיר לה רוח הקדש, לעורר האהבה שלמעלה בעת חפץ, וכן היה ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות רוח הקדש כנ"ל.

והנה שבועה הנ"ל היא גזירה נחרצה בצבאות או באילות השדה, ולא קנס מיתה סתם, אלא החמיר עליו בטרפות חיות השדה, ואמרו חז"ל במסכת שבת (קח.) שנבילה עדיפא מנהרגה בידי אדם ומכל שכן מנטרפה על ידי חיות, ומשל לשנים שנתחייבו מיתה, אחד הרגו מלך ואחד הרגו איספקליטור, זה שהרגו מלך חשוב טפי, והכי נמי נבילה עדיפא שהרגה מלך, עיין שם.

ואם כן זה המעורר אהבה של מעלה גרוע משארי חייבי מיתה בידי שמים שיהרגם מלך, והוא גרוע שיהיה טרף לצבאות ואילות.

והן הנה דברי המדרש הנ"ל, תלמיד חכם שאין בו דעת, דבר הלמד מעניינו שמדובר מתלמיד חכם גדול ומופלא וראוי לרוח הקדש, והוא דוחק לעורר אהבה, ואינו לומד ממשה רבינו ע"ה שלא נכנס בלי קריאה, וזה התלמיד חכם דוחק השעה, בזה לכאורה הוא חייב מיתה ככתוב אחת דתו להמית, אלא שנבילה טובה הימנו, שהוא טרוף בפי חיות היער, ויהרגנו איספקליטור ולא המלך.

(תורת משה)

[רבי משה סופר, החתם סופר. תקכ"ג-ת"ר]

הפטרת פרשת זכור

• איך אומר שאול הקימתי את דבר ה', אחר שלא קיים את ציווי ה'?

• מה פירוש דברי שמואל לשאול - כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצור?

• איך הכיר שאול כחטאו, בזכות דברי שמואל - הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים, הלא לא הוכיח לו בזה כלום?

• מה ההוכחה לדברי שמואל לשאול - מאסת את דבר ה'?

• מהו סוד כל החטאים?

ויאמר שמואל החפץ לה' בעלות וזבחים כשמע בקול ה' הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים. כי

חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצור יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלךך (הפטרת פרשת זכור).

בעיני ה', השיב לו שאול אשר שמעתי בקול ה' ואלך בדרך אשר שאלתי ה'. הנה כי לפי דעתו של שאול, לא היה לו שום ספק דבר כי ודאי עשה הכל על פי הדין וההלכה.

והנה אמר לו שמואל החפץ לה' בעלות וזבחים כשמע בקול ה' הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים, פי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצור. וברד"ק (פסוק כג) מפרש פירוש נורא, ומבאר וזה לשונו, כמו שחטא קסם הוא חטאה גדולה, כי הוא מסיר בטחונו מהקב"ה ונותן בטחונו בקסם, כן הוא חטאת גדולה חטאת מרי, והוא מי שמורה פי האל ואינו עושה מה שצוהו. כי אחרי שעבר על מצותו הרי הוא כופר בו ומסיר בטחונו ממנו, ואומר כי אין בידו להטיב ולהרע לפיכך לא יירא ממנו לעבור על מצותו, והרי הוא כעובד עבודת אלילים, וכתרפים גם כן שהוא חטאת גדולה כן הוא חטאת גדולה הפצור, והוא מי שעובר על רצון המצוה אותו כמו שפירשנו.

והדברים מבהילים מאוד, כי איך זה אף יתכן לומר ולדמות כשלוך של שאול המלך לחטאת קסם ואון ותרפים? שאול המלך שאמרו עליו חז"ל (שם) בן שנה שאול במלכו (שמואל א יג, א) - אמר רב

נתעוררנו בהערה נוראה, אשר מעולם לא ירדנו לעומקם של דברים עד כמה הם מגיעים.

שאול המלך, כשנצטוה בה' על ידי שמואל הנביא (שמואל א טו, א-ה), ועתה שמע לקול דברי ה' וגו', לך והפיתה את עמלק והתרמתם את כל אשר לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד אשר מעלל ועד יונק משור ועד שה ממל ועד חמור. ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל. ובגמ' (יומא כב:) אמרו, אמר רבי מני על עסקי נחל, בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשאול לך והפיתה את עמלק, אמר ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה, כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה. ואם אדם חטא, בהמה מה חטאה. ואם גדולים חטאו, קטנים מה חטאו.

הנה היתה זאת דרשה של קל וחומר, אחת ממידות שבתורה, פלפול נפלא שדן שאול בזו הסוגיא, ועל פי זו הדרשה הוא שפסק ועשה מה שעשה. וכן אמר שאול בפירוש, כמו שנאמר ויבא שמואל אל שאול ויאמר לו שאול ברנף אתה לה' הקימתי את דבר ה'. וגם אחרי שהוכיח אותו שמואל באמרו ומה קול הצאן הנה באזני וגו', ולמה לא שמעתי בקול ה' ותעט אל השלל ותעש הרע

הונא כבן שנה שלא טעם טעם חטא. הנה אין לנו אף מושג בחטא של שאול המלך, בְּחִיר ה' (שמואל ב כא, ו)!

כל חטאו לא היה אלא כי אם איזו טעות, אם בדבר משנה אם בשיקול הדעת. ולולא היה לנו בזה דבר ה' וְאֵת דְּבָרֵי לֹא הָקִים, לא היינו יודעים באמת איך לפסוק ההלכה אם כשמואל או כשאול, כי הלא היה זה פשוט מחלוקת בדעת דבר ה'. ועל חטא כזה, חטא של טעות, של שאול בחיר ה', כבר קראו הכתוב **חֲטֵאת קָסָם, אָנֹן וְתַרְפִּים**, - מורה פי האל ואינו עושה מה שצוהו וכו' הרי הוא כופר בו ומסיר בטחונו ממנו, ואומר כי אין בידו להטיב ולהרע ולפיכך לא יירא ממנו לעבור על מצותו והרי הוא כעובד עבודת אלילים - כלשון הרד"ק.

בקורת חריפה כזאת על מעשה אדם, הנה זה ממש לא יאומן כי יוגד, לא יאמרו כזאת אלא כי אם בעלי מוסר המשכילים לחדור לתכונת הדברים ומקורם. סוד גדול כזה הוא ענין חטא, וחטא של מי? - של שאול בחיר ה'! נורא מאוד עומק הדין, ומה לנו יותר ממה שהכתוב בפירושו אומר על זה **יַעַן מָאֲסַתְּ אֶת דְּבַר ה'**, ובתורתנו הקדושה אין חלילה עניינים של מליצות, ואם התורה קוראת זה **מָאֲסַתְּ** - הלא זה דברים כפשוטן, ממש **מָאֲסַתְּ!** והנה שאול לא הכיר בחטאו ולא הודה בדבר, עד שאמר לו שמואל בשם ה' **הֲנֵה שָׁמַע מְזַבַּח טוֹב לְהַקְשִׁיב מַחְלָב אֵילִים**. הנה לכאורה לא ביאר לו כלום, ולא הוסיף לו אֵת כל וְנִכְחַת (על פי בראשית כ, טז), בבירור טעותו בשיקול דעתו של שאול אשר סבר כי באמת כן הקים את דבר ה', כי הלא על כן דן קל וחומר, ומה זה כי עתה הכיר בחטאו לאמר **חֲטֵאתִי פִי עֲבַרְתִּי אֵת פִּי ה'?**

אולם זהו ביאור הדברים, גילה לו חדש, **הֲנֵה שָׁמַע מְזַבַּח טוֹב** - נתבע הוא על חסרון שמיעה. הן אמת כי לא הזדת בכלום, אמנם כי מעשיך בטעות באו, אבל אגלה לך שורש מקור הטעויות מאין הן באות, הטעויות באות מאי - שמיעה, מאשר **לֹא שָׁמַעְתָּ** את דבר ה' בראשית תחילתו, לו שמעת את דבר ה' היטב על מתכונתו, לא היית בא לעולם לידי כל טעות.

כמו שבשמיעה גשמית, האדם אשר אזנו בריאה, ושומע הכל ברור, לא מסתפק בכלום ולא טועה. והמסתפק במה ששמע, אם ככה שמע או אחרת, סימן הוא כי נמצא איזה קלקול בשמיעתו. האומנם כי טעית, האומנם כי כל חטא בכלל אינו אלא טעות, כי בידיעה ברורה, בלעדי טעויות, אין כל מקום לחטא. אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות (סוטה ג). - המשטה אותו מדעתו הצלולה, לחשוב מחשבות להרחיקו מיראת ה'. אבל התבונן ודע כי כל הטעויות הולכות ובאות מאי - השמיעה אשר בראשונה, לו היה חוש השמיעה בתקונו, לו היה ער וזהיר ושומע את דבר ה' היטב הדק, על כל חוטינו, נימיו ומיתריו, בתכלית הדיקו, כי אז לא

היה בא בשום אופן לשום טעות בעולם, ואם אמנם סוף סוף באת לידי טעות, הרי סימן מובהק הוא כי לא שמעת היטב. ומכאן כבר מתחיל הפלפול הגדול מדוע באמת לא שם אזן קשבת לדבר ה' - והפתרון הוא, כי אינו ירא על דבר ה', כי הירא על דבר מפחד ודאי, ועומד תמיד בלי היסח הדעת, ער וזהיר, פן ואולי יחטיא [מלשון חסרון כמו קִלְעַ בְּאֶבֶן אֶל הַשַּׁעֲרָה וְלֹא יִחְטָא - (שופטים כ, טז)] המטרה וישגה.

ואחרי הנחתך כי לא ירא הוא, עומדת לפניך שאלה שניה, מדוע באמת אינו ירא על דבר ה'? - הלא תשיב אמרים לך כי זה הוא, כי 'אומר כי אין בידו להטיב ולהרע, לפיכך לא יירא ממנו'.

ועוד אחת, כי סימן הוא גם כן, כי אינו אוהב דבר ה'. כי האוהב דבר, גם הוא ודאי לא ינום ולא יישן פן ואולי ימנע טוב ממנו, גם הוא עומד הכן בלי היסח הדעת, ער וזהיר, להשיג אשר אוהב, והוא כי שגה והחטיא, הלא אות הוא כי **מָאֲסַתְּ אֶת דְּבַר ה'**, - בעומק עומקי האדם, אם אף אדם הכי גדול, כל אחד במידת אמת איש, כל אחד לפי ערך גדלותו ורוממותו, יש אפשרות להסתתר שמה איזו שכבה דקה מן הדקה, כחוש השערה מידתה, של **מְרִי וְהַפְצָר**, למאוס בדבר ה', והמה אמנם המקלקלים והמעכבים פעולות רוחניות אברי האדם, עד כי עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ - כי טח עֵינֵיהֶם מִרְאוֹת. אֵזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ - כי הִכְבֵּד אֲזַנֵיהֶם משמוע, ואז כבר שמוע ישמע ואל יבין, וראה יראה ואל ידע, ואז כבר ודאי יפרו וירבו כל מיני טעויות, גם יבאישו ויסריחו ריח רע למרחוק, עד ריח של קסם ותרפים ועבודה זרה רח"ל.

וכשמוע שאול כל הדברים, וכי נתבע הוא בעיקר על אי - שמיעתו, כי אז תיכף כבר הכיר אשמתו, והודה ואמר **חֲטֵאתִי פִי עֲבַרְתִּי אֵת פִּי ה' וְאֵת דְּבָרֵיךָ פִי יִרְאתִי אֵת הָעָם וְאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם!** - כבר לא דן ולא נשא ולא שקל כלום בדברי ה', בהירים היו לו כבר כל הדברים כפי שנאמרו באמת, כי כבר הטה אזנו לקשוב על מתכונתם של הדברים, והשומע לְנִצָּח יִדְבֵר (משלי כא, כח), **לֹא יִשְׁקֹר וְלֹא יִנְחַם**, לא יסור לא ימין ולא שמאל, כי אם כל דבר לאמיתתו יבא בשלום.

נמצינו למדים חדשות נפלאות ויסוד גדול. כי סוד כל החטאים, מאז אדם הראשון ועד הנה, אינם אלא כי אם מציאויות של טעויות, וכי מקורן של טעויות הוא אי - השמיעה, מקורן של טעויות הוא בהתהוות של איזה קלקול בחוש השמיעה, וזה הוא שמביא לכל טעות, הוא החטא. ואמנם גם אדם הראשון נתבע פִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אֲשַׁתְּךָ (בראשית ג, ז) - ולא לקול ה', החטא הותחל תיכף עם רגע אי - שמיעתם היטב נכון צו ה' (שם ב, יז) לֹא תֹאכַל, ומזה הוא שיצא מה שיצא.

(דעת תורה מאמרים, פרשת בשלח מאמר יז - אֵזֶן שוֹמַעַת)
[רבי ירוחם הלוי ליוואוויץ, מנהל רוחני דישיבת מיר. תרל"ד-תרצ"ו]

* * *

• מה היתה התנצלותו של שאול - וְאָבִיא אֵת אֲגַג, וכן לגבי הבאת הצאן והבקר, הלא נצטוה להשמידם?

• מה עונה שמואל לשאול ברבריו - הַחֲפִץ לֵה' בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כְּשָׁמַע בְּקוֹל ה', בִּי חֲטֵאתָ קָסָם מְרִי וְאָנֹן וְתַרְפִּים הַפְצָר?

• מה פירושו דברי ירמיהו, שהקב"ה לא ציוה את בני ישראל להקריב קרבנות?

עצמו על תוכחת שמואל על מה שעבר על מצות הבורא יתברך, ולא חחרים את כל הנמצא לעמלק מבקר וצאן כמו שנצטוה, וטען ששמע בקול ה', מה שהלך בדרך ונלחם בעמלק. ומה שהחיה את אגג, הנה לא שלחו חפשי לנפשו, כי הביאו חי ועודנו ביד להמיתו.

רצה שמואל בפסוק הנ"ל להשיב על דברי שאול, שהתנצל על אשר החיה ראשית הצאן והבקר משלל עמלק, ואמר **אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' וְאֶלְךָ בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר שָׁלַחְנִי ה' וְאָבִיא אֵת אֲגַג וְגו' וַיִּקַּח הָעָם מִהַשְּׁלָל צֹאן וּבָקָר רִאשִׁית הַחֶרֶם לְזִבְחַת לַה' אֱלֹהֶיךָ בְּגִלְגָל**. התנצל

וגם מה שעבר והניח צאן ובקר, גם בזה קיים מצות הבורא, במה שהביאם לבעבור הקרב מהם קרבנות, וגם בזה [כיוון] לשמוע בקול ה', במה שיעשה מצוה לזבח זבחים, ויהיה זה שילום תמורת עברו על דבר ה'.

ועל זה השיבו שמואל, שטעה בזה במה שחשב למצוה מה שיזבח זבחים לה' צאן ובקר משלל עמלק, שהרי גם במה שציוה הבורא יתברך על הקרבנות, אין עיקר רצונו ותכלית חפצו זה הקרבן בעצמו, שהרי אין לו מזה שום תועלת כלל, רק מה שהאדם שומע לפקודתו, כמו שכתוב (במדבר טו, ז) רִיחַ נִיחַח לַה', נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני (ספרי שלח פסקא קז).

והוא מה שאמר לו שמואל, **החפץ לה' בעלות וזבחים וגו'**, רצה לומר היש איזה תכלית נרצה, [שזה נקרא חפץ, כלומר תכלית המבוקש כמו שנאמר (מלאכי ג, יב) **כִּי תִהְיוּ אֹתָם אֲרֶץ חֶפְץ**] מן העולות והזבחים, כמו מן השמיעה לדבריו שזהו תכלית חפצו ומבוקשו. **הִנֵּה שָׁמַע מְזַבַּח טוֹב וגו'**, שכל עיקר הטוב התכלית אינו הזבח עצמו, רק השמיעה וההקשבה לקול דברו בציווי מעשה הזבח, הוא עיקר תכלית החפץ.

וכן בהפכו **בְּאֵן וְחִטָּאת קֹסֶם וְתַרְפִּים**, אין מזה שום גרעון אל הבורא יתברך, לומר שיענש בעבור שעשה לו רעה או שהפסידו במאומה. ואין הרע והעון שבהם אלא מה שממרה רצונו, ועובר על דבריו יתברך שהוא גזר עליהם אשר לא תעשינה. וכן בעון עבודת גלולים, אין משום עבודתה גרעון והפסד אליו יתברך, אלא מה שממרה לדבריו ומפציר בהם, שמאמין בשוא נתעה ונותן מגרעת לנפשו של זה העובד עצמו.

וזהו שאמר, **כִּי חִטָּאת קֹסֶם מְרִי וְאֵן וְתַרְפִּים הַפְּצָר**, ואם כן גם לענין הצאן והבקר שהביאו מראשית החרם לבעבור הקרב מהם

קרבנות יש בזה עון וחטא, כיון שהבורא יתברך ציוה להחרימם, והם עברו על דבריו. אף שכיוונו בזה למען הקריב מהם קרבן לה', **כיון שאין הטוב במעשה הקרבן עצמו, אלא במה ששומע לקולו.** וכאן אדרבא, **יען מְאֻסָּתָ אֶת דְּבַר ה' וגו'**, שעל כל פנים במה שהחייט את הצאן והבקר כבר **מְאֻסָּתָ אֶת דְּבַר ה'** ועברת על ציווי רצונו, וגם במעשה הקרבן לא בא עליו דבר ה' וציוויו, ואם כן אין כאן שום חפץ תכלית גם אם תקריב מהם קרבן כיון שלא ציוה על זה, ואין כאן שמיעה בקולו שהוא עיקר החפץ התכלית.

והוא ענין מה שנאמר (ירמיהו ז, כא-כג) **כֹּה אָמַר ה' צֶבֶ-אוֹת וגו' עלוֹתֵיכֶם סֹפּוֹ עַל זִבְחֵיכֶם וְאֶכְלוּ בֶּשֶׂר, כִּי לֹא דִבַּרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל דְּבַרִּי עוֹלָה וְזֶבַח, כִּי אִם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אֹתָם לֵאמֹר שְׁמְעוּ בְּקוֹלִי וגו'.** והוא לכאורה בלתי מובן, שהרי באמת מצינו בתורה ציוויים רבים שנצטוו על דבר עולה וזבח וקרבנות כתמידין ומוספים וכדומה.

אבל לפי מה שנתבאר יובן היטב, שרצה בזה שיותר טוב לכם להוסיף העולות שאתם מקריבים, שיהיו נתוספים על זבחיכם, רצה לומר הזבחים שאתם זוכחים לכם לעצמכם [דהיינו שנאכלים], שעל כל פנים אם אין בהם צד מצוה, יהיה לכם הנאת הגוף שהייתם אוכלים בשר, מה שאין כן עתה שאתם מקריבים עולות כליל לה', אין לכם לא הנאת הגוף ולא קיום מצוה. שהרי מה שדברתי את אבותיכם וצויתים על דבר עולה וזבח, לא היה כוונתי בזה הנאת הקרבן עצמו, כי אם לאמר ששמעו בקולי, וכיון שאין כוונתכם בזה השמיעה, אין בזה מצוה כלל.

(סדר זמנים)

הקדמת זרע יצחק מנחם (המחבר)

[רבי יצחק אייזיק חבר. תקמ"ט-תרי"ג. ההקדמה מבנו רבי יוסף]

* * *

• מה השייכות בין חטא בעל פעור, לאיסור להוסיף ולגרוע ממצוות התורה?

• במה גרע שאול ממצות ה', ובמה הוסיף על מצות ה'?

• מהו מְרִי ומהו הַפְּצָר?

לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו וגו'. עיניכם הראות את אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך מקרבך (דברים ד, ב-ג).

באותה שעה הגיע אליו דבר ה' מפי שמואל (שמואל א טו, כב-כג) **החפץ לה' בעולות וזבחים כששמע בקול ה' הִנֵּה שָׁמַע מְזַבַּח טוֹב לְהַקְשִׁיב מִחֻלָּב אֵילִים, כִּי חִטָּאת קֹסֶם מְרִי וְאֵן וְתַרְפִּים הַפְּצָר.** מְרִי הוא אי - הציות, ההימנעות מלקיים את מצות ה', משום שאין היא תואמת לרצונו - האמיתי או המדומה - של גורם אחר כל שהוא. אך ביסודו של דבר אין מְרִי שונה מחטא הקוסם המכריע בקוביית הקסמים, אם לעשות מעשה שה' ציוה או התיר.

והַפְּצָר הוא מידתו של אדם העושה מעשים שהוא בדה מלבו, כדי לתקן בהם את מצוות ה'. אך ביסודו של דבר אין הַפְּצָר שונה מחטא עבודה זרה. שהרי כך דרכו של עובד אלילים, אין הוא משעבד את הכל לא-ל היחיד, אין הוא משליט את הא-ל על עצמו בכל גורלו ובכל תוכן חייו, אלא הוא מעמיד בצד ה' כח ריבוני אחר העומד ברשות עצמו [זו משמעות אָן משורש 'און' - א"ה, ראה רש"י (בראשית מט, ג)], ולהנהגת הכח הזה הוא מוסר את גורלו, וְתַרְפִּיּוֹ יאמרו לו מה יעשה. [א"ה, ראה עוד פירושו במדבר טו, לא].

(רש"י הירש פרשת ואתחנן ד, ג)

[רבי שמשון ב"ר רפאל הירש, ממנהיגי היהדות בגרמניה. תקס"ח-תרמ"ט]

עיניכם הראות. היה זה ניסיון שעבר עליהם בזמן האחרון, שהרי חטא פעור היה אחרי הניצחון על סיחון ועוג. משום כך הדור שעמד להיכנס אל הארץ זכר אותו יפה.

איסור **לא תספו ולא תגרעו** נסמך כאן לפסוק המזכיר לישראל את אובדן עובדי עבודה זרה, ויש לכך משמעות גדולה. שהרי זו היא האמת הנלמדת מכאן, שרירות הלב, הכופרת בנצחיות האלוקית של התורה - ולו רק ביחס למצוה אחת - והמייחסת משקל שוה לדעתו של אדם ולמצוות ה', שקולה כחטא עבודה זרה של הציבור.

וכך מצאנו בימי שאול. נטיית לבו וסברתו הסובייקטיבית, השפיעה על ביצוע הפקודה האלוקית שניתנה לו. ובמקום לקיים בדייקנות את המצוה שנאמרה לו בבהירות, הרשה לעצמו לקיים פחות וגם יותר. פחות: שהרי נמנע מלקיים באג ובחלק מהשלל את המשפט האלוקי שנמסר לו. יותר: שהרי הקדיש את מיטב השלל לקרבן, והוא דימה בלבו שהוא עושה מעשה טוב עוד יותר מן המעשה שנצטווה עליו. בכך עבר שאול על אזהרת **לא תספו ולא תגרעו.**